

УДК 821.112.28

Т. А. КИРИЛОВА

СИМПТОМАТИЧНІСТЬ КОЛОНІАЛЬНОГО МИНУЛОГО
НІМЕЧЧИНИ В РОМАНІ К. КРАХТА «ІМПЕРІЯ» (2012)

Стаття представляє аналіз художньої рецепції колоніального минулого Німеччини кін. XIX - поч. XX ст. у сучасному німецькому романі К. Крахта «Імперія». Модерністська епоха радикальних перетворень та їх катастрофічних наслідків подається як біографія декадента Августа Енгельгардта, вибудовуючи паралелі з життям Адольфа Гітлера. Фанатичний прихильник власної ідеології коковоризму прагне ідеального соціального порядку на занедбаному острові Кабакон у німецькій колонії Папуа Новій Гвінеї. Ідеологема Енгельгардта характеризує масову свідомість та ілюструє значно ширші ідеологічні моделі західної колоніальної політики, зокрема імперіалізму, капіталізму, расизму, антисемітизму та націонал-соціалізму. Притлумлені офіційною історією ідеологічні смисли виявляються у художній площині через симптоматику руйнування, парадоксальні часові зміщення та конструювання фантазматичних комплексних уявлень Заходу щодо Сходу. При цьому колонізація модерністського порубіжжя подається з часової перспективи оповідача-сучасника, оприявнюючи руйнівний потенціал глобалізаційних перетворень нинішнього рубежу століть.

Ключові слова: ідеологія, колоніалізм, глобалізація, Захід / Схід, симптом, порядок Уявного, фантазм.

Характерною ознакою нинішньої перехідної епохи є інтенсифікація проекту глобалізації як процесу транснаціоналізації та континенталізації. Новітнє переформатування світової спільноти призводить до утворення складних констеляцій розподілу влади з очевидними руйнівними імпульсами. На часі спостерігаються численні громадянські війни та політичні конфлікти, зростає загроза тероризму, процвітає економіка війни, загострюється проблема біженців тощо. Подібні сценарії декларують наукову проблему вивчення нової постколоніальної моделі. Тому мета розвідки визначається дослідженням її конструювання з акцентом на світовій етиці. Певна річ, окреслені небезпечні тенденції підтверджують актуальність та новизну наукових пошуків, зокрема фіксуються і активно осмислюються у сучасній художній літературі та спричиняють нагальну потребу розробки літературознавчих досліджень глобалізації.

Одним із перших вчених ґрунтовного осмислення окресленої проблеми виступає німецький літературознавець П. М. Лютцелер, який пропонує аналітичне прочитання деструктивних глобалізаційних зрушень у сучасному німецькому романі з акцентом на порушенні етики людського права, вказуючи на деякі важливі складові мейнстріму німецької літератури. Учений виокремлює опрацювання національного минулого як історії, що болить і донині, оскільки сучасні злочини проти людини корелюють з німецьким націонал-соціалізмом. Сучасний німецький епос взаємодіє з

екзистенціалізмом 1940-х рр. та із світоглядом генерації 1968 р., в якому закладено спротив будь-якій ідеології. При цьому актуальною залишається тема війни та насилля як результат нових ідеологічних впливів [7, с. 15–22].

Фундаментальні перетворення нинішнього світу отримують оригінальне авторське пояснення у романі К. Крахта «Імперія» («Imperium», 2012). Письменник належить до найбільш визначних авторів Німеччини [3, с. 9]. Тексти К. Крахта між 1985 та 2010 рр. маркують культурний рубіж XX-XXI ст., що дозволяє письменнику помічати лінії перетину модерністської і новітньої культурних ситуацій через призму німецької історії [9, с. 21]. К. Крахт не лише намічає точку відліку нової хвилі німецької поплітератури, але й одночасно декларує її завершення [4, с. 77–78].

Так, у романі «Імперія» здійснюється ревізія глобальних історико-культурних та соціально-політичних процесів модернізму як конструкту радикального «Zeitgeist» з хвилею потужної експансії Заходу, художньо оприявнюючи глибинні перетворення новітньої епохи глобалізації. Художня версія історії дозволяє уникати ідеологізації минулого, реалізуючи етичну позицію літератури [7, с. 26; 9, с. 134].

Сюжет роману «Імперія» розгортає часову перспективу від модерністських до нинішніх глобалізаційних рухів як утвердження ідеології домінування західної християнсько-капіталістичної моделі. З метою осмислення новочасних руй-

нівних тенденцій К. Крахт повертає у німецьку літературу, а отже й в офіційний національний дискурс, витіснене колоніальне минуле країни. Автор представляє забутий колоніальний проєкт Німеччини часів кайзера Вільгельма II. Причину національної історичної амнезії Німеччини становлять два чинники: комплекс провини після нацистського розвою і відсутність емоційного зв'язку з колоніальними землями, оскільки традиція експансії німців на відміну від Англії, Франції, Голландії, Іспанії чи Португалії так і не склалася [5, с. 134]. Разом з тим в останній третині XIX ст. – поч. XX ст. Німеччина активно наслідує європейські колоніальні зразки, захоплюючи колонії у південних водах Тихого океану вздовж південно-західного узбережжя Африки.

Джерела тоталітаризму на матеріалі німецької історії ґрунтовно відстежує Х. Арендт, відмічаючи вражаючий характер божевілья XX ст. Серед витоків, що призводять до політики насилля, мислителька виокремлює ідеологеми імперіалізму, капіталізму та антисемітизму, складниками яких є політичні та економічні структури [1, с. 193–196]. При цьому формується новий суспільний договір, коли відбувається чіткий поділ на панів та рабів, на людей вищої і нижчої породи, на кольорових і білих. Ще одною оманною здорового глузду Х. Арендт називає антисемітизм, коли євреї як цілковито безсила група були втягнуті в нерозв'язні конфлікти епохи. На них було покладено відповідальність за ці конфлікти і представлено як винуватців усього зла [1, с. 49]. Окреслені ідеологічні міфи масової свідомості призводять до легітимації організованого насильства та політичної сваволі на базі підкріпленого ідеологічно революційного фанатизму, системи абсолютного божевілья, що взагалі не потребує людини. Прикладом слугує модель концентраційних таборів.

Симптоматика ідеологічної деструкції свідомості до остаточного божевілья знаходить підтвердження у романі «Імперія». У художній площині виявляється парадоксальність та діалектичність імперії з її фундаментальним нарцисизмом як сумою імагінованих, отже, неусвідомлених та невербалізованих смислів через проєкції Заходу щодо Сходу. З одного боку, Захід з його вірою у науково-технічний прогрес не сприймає і зневажає примітивні форми життя Сходу. З іншого ж боку, острівні ландшафти активізують у європейців романтично-екзотичні кліше. Інтегруючись із основоположною для Заходу матрицею християн-

ства, уявлення про Схід сприяють моделюванню соціальних утопій, уявлення едему, але й бажання творити абсолютний порядок у статусі деміурга. У романі добре помітно, що грубе втручання Заходу в природний плин життя острів'ян призводить до трагічних наслідків для обох сторін процесу колонізації.

Для прояснення суперечливості імперії доцільним видається аналітичне прочитання закладеного в романі «Імперія» колоніального дискурсу із залученням критики ідеології С. Жижека у його роботі «Піднесений об'єкт ідеології». З метою розкриття ілюзорних пасток соціально-політичних механізмів учений опирається на психоаналітичне тлумачення парадоксальної природи людини Ж. Лакана. При цьому підкреслюється важливість утвердження етичної позиції будь-якої культурної чи науково-критичної моделі, що передбачає усвідомлення і прийняття ігнорованого ідеологією фундаментального антагонізму, закладеного як в окремому суб'єкті, так і в природі соціального цілого [2, с. 10–11]. Неминучість протиріч, сформульована психоаналітичною етикою, впливає із розщеплення суб'єкта у складній тріаді Реальне, Уявне та Символічне. Тому тожсамість людини, тією ж мірою і колективна ідентифікація спільноти, утверджуються через наявність вихідної травми в недосяжній сутності повноти, що опирається тоталізації й інтеграції в полі Символічного.

Логіка радикального викорінення суспільних протиріч як шлях скочування в тоталітарний терор добре помітна в романі К. Крахта на локальному (нація) та глобальному (транснаціональному) рівнях. Центральну сюжетну лінію роману становить розказана всезнаючим оповідачем біографія двадцятип'ятирічного радикала із Нюрнберга Августа Енгельгардта 1875 року народження, життєвий шлях якого відображає стан декадансу Західної Європи, втоми континенту від цивілізації. Псевдонауковець і псевдофілософ Енгельгардт прямує до німецької колонії, аби реалізувати і поширити ідеологію коковоризму – поклоніння сонцю і кокосам із застосуванням кокосової дієти. Відчайдушний прихильник ідеї одужання хворої цивілізації прагне повернути світ у доцивілізаційний стан гармонії з природою, ігноруючи тропічні хвороби. Натомість для Августа хвороботворною зоною виступає Європа. Очищення від отруєння цивілізацією протагоніст бачить тільки на віддаленому острові Кабакон, де згодом створює свій програмний текст «Безтурботне майбутнє – нове

Євангеліє. Глибокі і далекі погляди на селекцію людства» [6, с. 205].

Роман декорований рамковою конструкцією. У початковій сцені твору активну колоніальну кампанію Німеччини доби Вільгельма та Бісмарка знаменує морська подорож на величному пароплаві «Принц Вальдемар», що втілює ідею науково-технічного прогресу та індустріалізації. Серед екзотики тихоокеанських просторів з повним комфортом та азійськими прислужниками прямують до німецьких колоній вгодовані німці. Герой роману контрастує з респектабельними пасажирами. Август має вигляд хворобливого, анемічного, виснаженого юнака.

У фінальній сцені роману за аналогією конструюється такий же епізод, але корабель постає вже кадром голлівудського фільму з «Harry End». Зафільмувати історію вцілілого у двох Світових війнах героя та розмножити її на сотнях кіноекранів пропонує лейтенант Кіннбоот. Вже літнього і виснаженого острівним життям Енгельгардта, який пережив так звану тридцятилітню війну (1914-1945) [7, с. 206], знаходять солдати американського морського флоту на одному із Соломонових островів, спустошеному військовими сутичками. Вкрай здивовані існуванням білошкірого дикуна, військові забирають героя на корабель як екзотичний експонат. Втікаючи від цивілізації в юні роки, вже сивочолий Август потрапляє на неозору за розмірами американську військову базу, що контролює острівні кордони з Японією. Як пояснює Енгельгардту офіцер, підбадьорюючи його наручним годинником та м'ясом: «<...> оце нині і є імперія <...>» [6, с. 240]. Не можна не відмітити, що життєва історія переказується Августом англійською мовою. Спочатку затинаючись, а потім досить впевнено Енгельгардт переповідає військовикам пережите. Тим самим, США репрезентується як військова імперія мультинаціональних корпорацій та світової гегемонії, що поглинає і переплавляє під свої стандарти елементи різних культур.

Не менш важливим образом для розкриття ідеологічних викривлень поряд з протагоністом виступає інстанція експліцитного наратора, який витісняє інші голоси та перспективи. Дослідник С. Хоєгенер характеризує оповідача як фігуру рафіновану, з тонким світосприйняттям митця, що цілком співвідноситься з конструктом культурного героя пізнього романтизму та декадансу [5, с. 26]. Наратор з позиції сучасника відтворює історію

загибелі Німеччини на фоні деструктивних транснаціональних перетворень у часовому континуумі двох рубежів ХХ ст. Подаючи життєвий сценарій Енгельгардта, оповідач виступає носієм культурної пам'яті, окреслюючи історичний поступ від німецького колоніалізму та Третього Райху до нинішньої тотальної американізації.

Притлумлені офіційною історією ідеологічні смисли виявляються у тексті роману передовсім через симптоматику руйнування як на континентальному, так і на трансконтинентальному рівнях. Симптоматика смерті перспективної Німеччини відчутна передовсім завдяки проведенню паралелей між образами Августа та Гітлера. Пародіювання образу деміурга зближує героя з Гітлером у його одержимості створити нову Німеччину, в тому числі, очистити її від євреїв [6, с. 225]. Важливою деталлю виступає також опис репродукції улюбленої картини Гітлера «Острів мертвих» А. Бьокліна («Toteninsel», 1886) у кабінеті колоніального губернатора Галя. Архаїчні германські міфи, спотворені ідеологією фашизму у запальних промовах Гітлера, зрештою повертають до прояву національної ідеї через варварство, що характеризує і проект коковоризму Енгельгардта. По приїзді до острова Кабакон, на якому головний герой купує занедбані плантації, наратор так коментує очікування протагоніста: «Енгельгардт робив інший рішучий крок вперед на берег – насправді то був крок назад у вишукане варварство» [6, с. 67].

Симптоматичність колоніального минулого слід розуміти ще й як діалектичний процес «повернення витісненого» з майбутнього [2, с. 61]. Діалектика симптому виявляється через часові трансформації, закономірні для художньої площини. С. Жижек вказує на діалектику симптому через парадокс часу [2, с. 61–63]. Оскільки симптом конституює повернення витісненого, а несвідоме має уявний характер, то нанесення слідів несвідомого у символічному розвитку історії суб'єкта реалізується / фіксується у символічному. Ретроактивне повернення і переказування історії означає смисловою трансформацію минулого в сучасному, коли минуле означається тільки як проект майбутнього. У романі К. Крахта оповідач здійснює подорож «назад в майбутнє», створюючи символічну дійсність минулого як реконструкцію витіснених травматичних подій, забутих чи не помічених. Подається часова формула минулого, що триває в теперішньому [2, с. 192].

Окрім того, деструктивна симптоматичність колоніальних ідеологем виявляється ще й як асиметрія, дисбаланс, розрив, спрямований на руйнування ідеологічних універсалій, розкриваючи їх ілюзорний характер. Симптоми ідеології – це особливі руйнівні елементи, що порушують власну універсальну основу [2, с. 29]. Звідси випливає твердження, що західні ідеологічні моделі прочитуються як маскування травматичної недостачі, коли симптоматика порушення ідеологічної цілісності структурується у фантазмах Заходу, спроектованих на екзотичні території Сходу, зокрема Чорного континенту.

Масове ідеологічне затьмарення обертається поверненням до дикунства, коли відбувається активне знищення собі подібного як культурна форма канібалізму, який стає очевидним ще й у

прояві енгельгардтової легкої форми авто-антропофобії. Обгризання нігтів та смоктання великого пальця правниці, що були дитячою хібою Енгельгардта, відновилися на Кабаконі як відома лише героєві техніка медитації.

Як висновок, у романі «Імперія» розкриття викривленої ідеологічної картини світу здійснюється через конструювання гротескної субверсії проекту глобалізації у формі художньої біографії непридатного до життя декадента Августа Енгельгардта. Глобальні перетворення минулого відображають симптоматику сучасних транснаціональних імперських рухів, не позбавлених тоталітарних елементів. Через засвоєння минулості роман утверджує нагальну потребу досконального дослідження глобалізації як нової форми ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арндт Х. Джерела тоталітаризму / Ханна Арндт. Пер. з англ. В. Верлока, Д. Горчакова. 2-е вид. [Текст]. – К. : Дух і літера, 2005. – 584 с.
2. Жижек Сл. Возвышенный объект идеологии / Славоу Жижек; [Пер. с англ.: Владислав Софронув]. – М. : Худож. Журн. (Хж), 1999. – 237 с.
3. Birgfeld, Johannes, Conter, Claude Vorwort. In: Christian Kracht. Zu Leben und Werk. Hrsg. v. Johannes Birgfeld und Claude D. Conter. Köln : Kiepenheuer & Witsch, – 2009. – S. 9.
4. Fuchs Ol. Dokument der Leere. Christian Krachts neuer Reiseroman 1979, in: Rolling Stone Deutschland 11/01. – St. 77-78.
5. Hoegener St. Christian Krachts „Imperium“. Analyse zum Kolonialdiskurs und zu den Mechanismen

der Gewalt. portal.education.lu/DesktopModules/.../DocumentDownload.ashx?portalid=1

6. Kracht Ch. Imperium / Christian Kracht. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2013. – 243 s.
7. Lützeler P. Bürgerkrieg global : Menschenrechtsethos und deutschsprachiger Gegenwartsroman / Paul Michael Lützeler. Paderborn ; München : Fink, 2009. – 360 s.
8. Nover I. Referenzbegehren : Sprache und Gewalt bei Bret Easton Ellis und Christian Kracht / Immanuel Nover. Köln/Wien : Böhlau Verlag, 2012. – 311 s.
9. Platen E. Perspektiven literarischer Ethik : Erinnern und Erfinden in der Literatur der Bundesrepublik / Edgar Platen. – Tübingen ; Basel : A. Francke Verlag, 2001. – 291 s.

REFERENCES

1. Arendt Kh. Dzherela totalitaryzmu / Khanna Arendt. Per. z anhl. V. Verloka, D. Horchakova. 2-e vyd. [Tekst]. – K. : Dukh i litera, 2005. – 584 s.

2. Zhizhek Slavoy Vozvyshennyi obyekt ideologii / Slavoy Zhizhek; [Per. s angl.: Vladislav Sofronov]. – M. : Khudozh. Zhurn. (Khzh), 1999. – 237 s.

ANNOTATION

T. KYRYLOVA

SYMPTOMATIC CHARACTER OF THE GERMAN COLONIAL PAST IN THE NOVEL OF CHRISTIAN KRACHT *IMPERIUM*

The article presents an analysis of the literary reception of the colonial German past in the end of the 19th – at the beginning of the 20th century in contemporary German novel of Ch. Kracht «Imperium». The author returns in the official national discourse repressed colonial past of the federal republic. The modernist era of many radical transformations and their catastrophic consequences are presented by the contemporary narrator as the biography of a physically assaulted decadent, radical vegetarian and nudist from Nuremberg named August Engelhardt through giving obvious parallels with the image of Adolf Hitler and reflecting the history of the early 20th century in the following present times. Fanatic support-

---

er of the private ideology cocovorism wants to create the ideal social system on the abandoned island Kabakon in German New Guinea. The protagonist represents pervert imagination of the renovation of Germany and Europe with coconut diet, energy of the sun and without Jewish people. His radicalism manifests as a result the logic of colonial violence and brings to the destructive consequences: from the insanity of the protagonist himself to the global ideological effects. The Engelhard's extremal cocovorism illustrates ideological models of the Western colonialism, including imperialism, capitalism, racism, antisemitism, National Socialism.

The muted by official history ideological meanings appear in the text through symptoms of destruction (physical and mental diseases of the Europeans and ruin of exotic nature after trials to get commercial profits), paradoxical temporary displacements (difficult configurations of the time between the 20th and the project of globalized world nowadays like «back to the future») and construction of phantasmatic complex images (the island Kabakon like paradise). Herewith globalization processes of the modernist century are given with contemporary perspectives. Thereby they demonstrate the destructive potential of transnational and transcontinental globalized transformations of the actual transitional era. The novel confirms necessity of the fundamental analysis of actual globalization as a form of ideological oppression.

Key words: *ideology, colonialism, globalisation, West/East, symptom, phantasm imaginary.*